

องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์
กรณีศึกษา ย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร
Components Affecting Identical Existence of Traditional Community District
in Rattanakosin Island: A Case Study of Talad Noi Area, Bangkok

ปณชารีย์ ชูตระกูล¹ กฤตพร ห้าวเจริญ²
Pundari Chootrakul¹ Kritaporn Haocharoen²

Received: 22/08/2023

Revised: 22/11/2023

Accepted: 29/11/2023

บทคัดย่อ

เกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ กิจกรรมด้านพาณิชย์กรรมการบริการ และการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภายในพื้นที่ยังคงประกอบด้วย ย่านชุมชนเก่าที่มีบริบทที่แตกต่างกัน อันบ่งบอกถึงพัฒนาการและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ผ่านโครงสร้างเมืองหรือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในอดีต การสืบเนื่องทางความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญา ขนบประเพณีและวัฒนธรรม และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มสังคมดั้งเดิม ดังนั้น ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาถึงการประเมินความแท้จริงของย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร และสรุปองค์ประกอบที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าที่ถูกคัดเลือก สู่การเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า โดยมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการทบทวนเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่า และการลงสำรวจพื้นที่ศึกษาเพื่อคัดเลือกย่านชุมชนเก่าที่มีความสมบูรณ์ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ นำมาสู่การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย บุคคลสำคัญและบุคคลทั่วไป เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ย่านตลาดน้อยเป็นย่านชุมชนเก่าภายในเกาะรัตนโกสินทร์ที่มีความสมบูรณ์ทางอัตลักษณ์ของพื้นที่มากที่สุด เนื่องจากมีความครบถ้วนของความแท้จริง และพบว่าองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลซึ่งกันและกันที่แสดงถึงการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านตลาดน้อย นำมาสู่การเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่มีการวางแผนและจัดการในการอนุรักษ์และพัฒนาของย่านชุมชนเก่าอย่างร่วมสมัยและยั่งยืน ทั้งในมิติทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้คงอยู่ท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงของเมือง

คำสำคัญ: องค์ประกอบ ย่านชุมชนเก่า อัตลักษณ์ การคงอยู่ เกาะรัตนโกสินทร์

¹ สาขาสหวิทยาการสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Integrated Science of Built Environment Program, Faculty of Architecture and Planning Thammasat University

² สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Urban Environmental Planning and Development Program, Faculty of Architecture and Planning Thammasat University

ผู้พิมพ์ประสานงาน อีเมล: pundari.ch@gmail.com

Abstract

Rattanakosin Island of Bangkok is an important area in conserving and fostering national uniqueness, art, culture, service, and commercial activities, as well as tourism in the field of arts and cultural conservation. This area consists of traditional communities with various contexts that indicate the development and historical background through urban structures or cultural heritage sites, including the continuation of traditional social groups' beliefs, faith, wisdom, tradition, culture, and economic activities. The researcher analyzed the authenticity of traditional communities on Rattanakosin Island and described the variables that constitute their identity in order to propose policy guidelines impacting the preservation of traditional communities' identities. Through the review of documents, concepts, and relevant research, including surveying the community, interviewing with key informants, and the general public, a qualitative research method was benefit for community's identical study. According to the study's findings, Talat Noi district is a traditional community situated on Rattanakosin Island with a complete identity as evidenced by its physical, sociological, and economic features. All are aspects that interact with one another and represent Talad Noi district's existence. This also resulted in the introduction of policy guidelines, such as planning and management for the preservation and development of the traditional community in physical, cultural, social, and economic dimensions, in order to remain in the midst of a changing context.

Keywords: Component, Traditional Community District, Identity, Existence, Rattanakosin Island

1. บทนำ

เกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่ภาครัฐให้ความสำคัญ จากระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2564 มีการกำหนดให้พื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ กิจกรรมด้านพาณิชยกรรมบริการ และการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนภายในพื้นที่เมืองเก่า เนื่องด้วยการเป็นพื้นที่ต้นกำเนิดของกรุงเทพมหานคร ทั้งด้านประวัติศาสตร์แห่งการปกครอง ศูนย์รวมทางเศรษฐกิจ และสังคมศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ภายในพื้นที่ของเกาะรัตนโกสินทร์ยังประกอบด้วยองค์ประกอบของย่านชุมชนเก่าที่มีชีวิต คือ ด้วยลักษณะทางกายภาพที่บ่งบอกถึงภาพตัวแทนในอดีต ความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างพื้นที่ในรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และความต่อเนื่องของกิจกรรมดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งแต่ละย่านชุมชนเก่าเหล่านั้นจะมีบริบทที่แตกต่างกันตามองค์ประกอบของพื้นที่ตามโครงสร้างทางกายภาพ ลักษณะสังคมวัฒนธรรม และกิจกรรมที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าที่แตกต่างกัน สะท้อนถึงพัฒนาการและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ผ่านโครงสร้างเมืองหรือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในอดีต การสืบเนื่องทางความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญาดั้งเดิมขนบประเพณีและวัฒนธรรม และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม แสดงถึงความเป็นตัวตนที่ทำให้เป็นที่รู้จักและลักษณะที่โดดเด่นในแต่ละพื้นที่ แสดงถึง “Genius loci” เป็นการสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น อยู่ในลักษณะของรูปแบบทางกายภาพ ความหมายของกลุ่มสังคม และกิจกรรม (Norberg-Schulz, 1980) ฉะนั้นพื้นที่จึงมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มสังคม ประกอบด้วยวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มคนและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขที่ขึ้นอยู่กับสังคมในช่วงเวลาและพื้นที่จนเกิดเป็นความรู้สึกเป็นเจ้าของถิ่นที่ อันสะท้อนถึงคุณค่าและความแท้จริงของวัฒนธรรม

ของกลุ่มสังคม อย่างไรก็ตาม การคงอยู่ของย่านชุมชนเก่านั้นถือเป็นผลผลิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง กล่าวได้ว่าภายใต้พื้นที่หนึ่งที่มีความเฉพาะ ประกอบด้วยเครือข่ายทางสังคมที่มีการปรับตัวผ่านวงจรวัฒนธรรม ถือเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านระหว่างผู้คนและพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่เป็นเสมือนตัวกลางของการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีการสื่อสารแลกเปลี่ยน และดำเนินกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการหรือบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่ง

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องการที่จะประเมินความแท้จริงของย่านชุมชนเก่า เกษะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ผ่านการวิเคราะห์และคัดเลือกย่านชุมชนเก่าผ่านเกณฑ์ เพื่อให้ได้ตัวแทนที่มีความสมบูรณ์ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ และสรุปองค์ประกอบที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าที่ถูกคัดเลือก โดยการวิจัยนี้สามารถนำองค์ความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นมาต่อยอดสำหรับสำหรับนักศึกษา นักวิจัย และและนักวิชาชีพทางด้านการผังเมือง เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในประเด็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า หรือการต่อยอดการศึกษาตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่ของย่านชุมชนเก่า ประกอบกับการเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า อันเป็นการวางแผนและจัดการในการอนุรักษ์และพัฒนาของย่านชุมชนเก่าอย่างร่วมสมัยและยั่งยืนทั้งในมิติทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ นำไปสู่การสร้างบรรยากาศของเมืองให้เกิดความมีชีวิตชีวา การแสดงถึงวัฒนธรรมทางสังคม และการดึงดูดผู้คนและกิจกรรมการค้าบริการสู่พื้นที่ เอื้อให้เกิดการสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่นและสร้างรายได้ภายในชุมชน และรับมือกับโอกาสที่จะเกิดขึ้นสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คนในอนาคตต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อประเมินความแท้จริงของย่านชุมชนเก่า เกษะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร
- 2.2 เพื่อสรุปองค์ประกอบที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าที่ถูกคัดเลือก
- 2.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

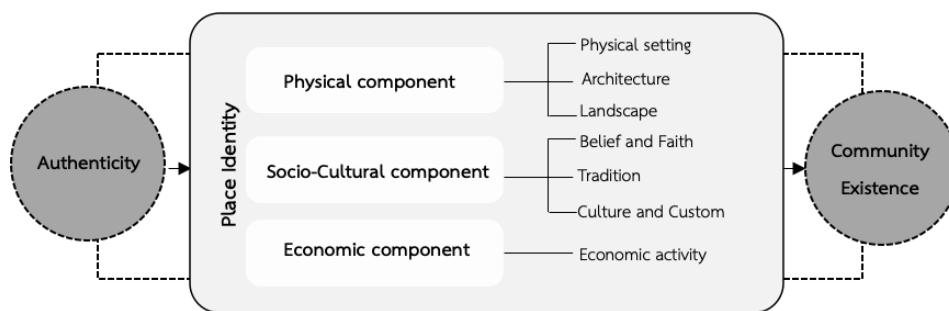
3.1 แนวคิดย่านชุมชนเก่า (Traditional Community district) เป็นพื้นที่ที่อาณาเขตหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลผลิตของกลุ่มสังคม ซึ่งกลุ่มสังคมมีการจัดการทางสังคม ผ่านการปฏิสัมพันธ์ ขับเคลื่อนภายใต้กฎระเบียบและแบบแผนทางสังคม และดำเนินกิจกรรมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือความต้องการของกลุ่มสังคม รวมถึงมีการสืบทอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปรากฏถึง (1) องค์ประกอบทางกายภาพ แสดงถึงคุณค่าโดยรวมให้แก่ย่านชุมชนเก่า ดังลักษณะโครงสร้างทางกายภาพ ลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรม และลักษณะทางภูมิทัศน์ และ (2) องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม แสดงถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม ดังความทรงจำ ความเชื่อและความศรัทธา การสืบปฏิบัติทางขนบประเพณีและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางสังคม (Cultural and Natural Environment Management Bureau, 2016) รวมถึง (3) องค์ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพและสังคมของชุมชน ประกอบด้วย รูปแบบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมของกลุ่มทางสังคม และส่งผลต่อประเภทกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ (Chapin, 1972) จึงเป็นเสมือนพื้นที่ทางสังคมที่ฉายภาพลงสู่พื้นที่ ผ่านการหล่อหลอมและสั่งสมผ่านกาลเวลา แต่ยังคงมีความเป็นต้นกำเนิดในด้านคุณค่าและความเป็นของแท้ของพื้นที่ (Cohen, 1985) แต่ละพื้นที่จะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันตามโครงสร้างทางกายภาพ ลักษณะสังคมวัฒนธรรม และกิจกรรมที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าที่แตกต่างกัน

3.2 แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) เป็นผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการทางสังคมในการสืบทอดและสื่อถึงความหมายเกี่ยวกับความจริงของผู้คนและสังคมในการนิยามความเป็นตัวตน เพื่อดำรงรักษาของกลุ่มสังคม ทั้งวันภาษาและอวัจนภาษา

ถือได้ว่าเป็นการหล่อหลอมจากสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงความโดดเด่นของกลุ่มสังคม และเมื่อพิจารณาถึงอัตลักษณ์พื้นที่ มีความเกี่ยวเนื่องกับมิติทางเวลา พื้นที่ และสังคม กล่าวคือ เป็นผลผลิตทางสังคมที่สะท้อนอยู่ภายใต้สัญญาณที่ถูกสื่อสารมาจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อม สร้างวัฒนธรรม และดำเนินกิจกรรมทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง สามารถอธิบายผ่านกระบวนการทางสังคมที่มีการผลิต บริโภค จัดการ สร้างความหมาย และสื่อถึงภาพตัวแทนที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะพื้นที่ของกลุ่มสังคม อีกทั้ง มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมจากฐานฐานความรู้ ความต่อเนื่องส่งผลต่อความผูกพันของพื้นที่และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ ซึ่งอัตลักษณ์พื้นที่แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ (Montgomery, 1998) คือ (1) รูปแบบ (Form) เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของพื้นที่ (2) กิจกรรม (Activity) เป็นการพิจารณาถึงสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และพื้นที่ ทำให้เกิดพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะในการรองรับกิจกรรมหนึ่ง และ (3) การสื่อความหมาย (Meaning) เป็นการพิจารณาถึงการรับรู้ของผู้คน อันเกิดจากการตอบสนองของผู้คนต่อลักษณะพื้นที่

3.3 แนวคิดการคงอยู่ (Existence) เป็นการคงอยู่ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ กลุ่มสังคม กิจกรรม และบริบทสภาพแวดล้อม ล้วนมีปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการคงอยู่ของแต่ละพื้นที่ย่านชุมชนเก่าที่แตกต่างกันออกไป สามารถพิจารณาถึงลักษณะของมิติที่ก่อให้เกิดการคงอยู่ของย่านชุมชนเก่า ประกอบด้วย (1) มิติทางภูมิศาสตร์ เป็นพื้นที่ที่ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้คน ทั้งพื้นที่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ พื้นที่ในฐานะที่เป็นโครงสร้าง และพื้นที่ในฐานะทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องมีขอบเขตชัดเจน และมีความเฉพาะสืบมาแต่กาลก่อน โดย Henri (1992) กล่าวว่า พื้นที่ถือเป็นตัวกลางของความสัมพันธ์ของกลุ่มสังคมที่มีการดำเนินกิจกรรม ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างความหมายของพื้นที่ในฐานะภาพตัวแทน สะท้อนให้เห็นถึงการมีอยู่ของลักษณะทางกายภาพที่บ่งบอกถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มสังคม และ (2) มิติทางสังคม เป็นการรวมกลุ่มของเครือข่ายทางสังคมภายในพื้นที่ ประกอบด้วย บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มาจากภายใต้ขอบเขตสังคมเดียวกันมารวมกลุ่มกัน ทั้งความเชื่อ ความสนใจ และทัศนคติร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนวัตถุประสงค์หนึ่ง ผ่านกระบวนการทางสังคม ก่อให้เกิดสัญลักษณ์ของกลุ่มสังคม ดังความเชื่อและความศรัทธา ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบแผน วิถีชีวิต และกิจกรรมทางวัฒนธรรม สะท้อนถึงทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งรูปแบบที่จับต้องได้ และรูปแบบที่จับต้องไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทุนทางสังคมที่สามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม รวมถึง (3) มิติทางจิตวิทยา เป็นการสะท้อนถึงความรู้สึกของผู้คนในเครือข่ายทางสังคมที่มีการรวมตัวกันเพื่อสร้างความอยู่รอดและดำรงรักษาบทบาทของสังคมภายในพื้นที่ จำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ และพึ่งพาอาศัยกัน สามารถอธิบายด้วยทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange) ดังความสัมพันธ์ของบุคคลในความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplexity Contact) เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามบทบาทหรือหน้าที่ และความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ขึ้นอยู่กับความรู้และตัดสินใจในการแลกเปลี่ยน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น นำมาสู่การพิจารณากรอบแนวคิดในการวิจัยองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าภายในเกาะรัตนโกสินทร์ พบว่าเกี่ยวเนื่องกับ (1) องค์ประกอบทางกายภาพ เป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่าโดยรวมให้แก่ย่านชุมชนเก่า ประกอบด้วย โครงสร้างทางกายภาพ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และลักษณะทางภูมิทัศน์ (2) องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่แสดงถึงความต่อเนื่องของการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม ประกอบด้วย ความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญาดั้งเดิม ขนบประเพณีและวัฒนธรรม และ (3) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบเฉพาะตัวของกลุ่มสังคม ประกอบด้วย รูปแบบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้นำมาใช้ในการศึกษาเพื่อประเมินความแท้จริงของย่านชุมชนเก่า เนื่องจากการประเมินความแท้จริงเป็นการพิจารณาถึงคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ และสรุปถึงองค์ประกอบที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

Figure 1 Conceptual research.

4. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

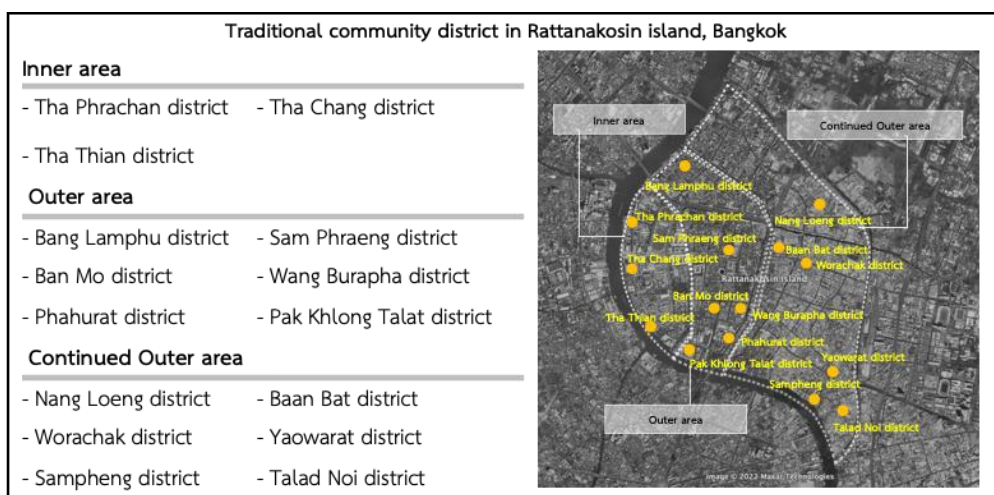
การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาผ่านวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ผ่านการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ คือ ทบทวนเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นย่านชุมชนเก่า อัตลักษณ์ และการคงอยู่ รวมถึงเอกสารและข้อมูลด้านภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพัฒนาการและความเป็นมาของเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร เพื่อทำความเข้าใจถึงหลักการที่เกี่ยวข้อง และ (2) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการลงสำรวจพื้นที่ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ ผ่านแบบสำรวจ (Survey) เป็นการสำรวจภาคสนามแบบการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีการสำรวจพื้นที่โดยรอบโดยสังเขปในด้านลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และลักษณะทางเศรษฐกิจ รวมถึงบริบทสภาพแวดล้อมโดยรอบ เพื่อคัดเลือกย่านชุมชนเก่าที่เป็นตัวแทนที่มีความสมบูรณ์ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่มากที่สุด โดยผู้วิจัยมีการคัดเลือก ผ่านการประเมินความแท้จริง (Authenticity) ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า ผ่านเกณฑ์การประเมินความแท้จริง ซึ่งสร้างและประยุกต์จากกรอบความแท้ของพิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีที่สุดในเอเชีย (Hoi An Protocols for the Best Conservation Practice in Asia) เนื่องจากเป็นเกณฑ์ที่สอดคล้องกับบริบทของเอเชีย และยึดหลักกรอบคุณค่าที่โดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) เป็นการมองถึงคุณค่าทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอธิบายความแท้ เพื่อวิเคราะห์ถึงความสมบูรณ์ในมิติของความแท้ของย่านชุมชนเก่าในแต่ละมิติ

หลังจากที่ได้ตัวแทนของย่านชุมชนเก่า มีการศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในเชิงลึก พร้อมทั้ง การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ในการศึกษามากที่สุด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มบุคคลสำคัญ จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้นำย่านชุมชนเก่า เป็นผู้นำของย่านชุมชนที่ถูกคัดเลือก และ (2) บุคคลภายในย่านชุมชนเก่า เป็นบุคคลเก่าแก่อยู่อาศัยภายในย่านชุมชนมากกว่า 50 ปีขึ้นไป รวมถึงบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของย่านชุมชน และกลุ่มบุคคลทั่วไป ประกอบด้วย บุคคลภายในย่านชุมชนเก่า เป็นบุคคลที่อยู่อาศัยภายในย่านชุมชนเก่ามากกว่า 5 ปีขึ้นไป ซึ่งมีประเด็นในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ความโดดเด่นทางลักษณะทางกายภาพ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ข้อมูลที่ได้นำมาสู่การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เป็นการสรุปสาระสำคัญของข้อมูลที่ให้เห็นภาพรวมของข้อมูลและความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อชี้แจงประเด็นสำคัญของผลการศึกษา อภิปรายและสรุปผล รวมถึงเสนอแนะข้อเสนอแนะของผลการศึกษาต่อไป

5. ผลการวิจัย

แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

5.1 การประเมินความแท้ของย่านชุมชนเก่าภายในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร เป็นหนึ่งในกลุ่มของย่านชุมชนเก่าที่ยังคงอยู่ทางด้านอัตลักษณ์ของพื้นที่ อันสะท้อนถึงองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม และองค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่หนึ่ง โดยผู้วิจัยมีการศึกษาและแบ่งขอบเขตพื้นที่ของย่านชุมชนเก่า ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2564 และจำแนกย่านชุมชนเก่า ผ่านการศึกษารายงานการศึกษาแผนผังแม่บทโครงการจัดทำแผนผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2563 (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2017) รวมถึงการศึกษาและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าภายในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร (Jindamaneerojana et al., 2011) ประกอบกับผู้วิจัยมีการพิจารณาถึงขอบเขตของความหนาแน่นของชุมชนที่รวมตัวกันตามพัฒนาการกิจกรรมเฉพาะตัวตามโครงข่ายการสัญจร สามารถแบ่งขอบเขตออกเป็น 3 พื้นที่ และจำแนกออกเป็นย่านชุมชนเก่า จำนวน 15 ชุมชน (รูปที่ 2) คือ 1) ย่านชุมชนบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ประกอบด้วย ย่านท่าพระจันทร์ ย่านท่าช้าง ย่านท่าเตียน 2) ย่านชุมชนบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ประกอบด้วย ย่านบางลำพู ย่านบ้านหม้อ ย่านวังบูรพา ย่านปากคลองตลาด ย่านพาหุรัด ย่านสามแพร่ง 3) ย่านชุมชนบริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ประกอบด้วย ย่านนางเลิ้ง ย่านบ้านบาตร ย่านวรจักร ย่านยาวราช ย่านสำเพ็ง ย่านตลาดน้อย

รูปที่ 2 ย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร

Figure 2 Traditional community district in Rattanakosin Island, Bangkok.

หลังจากการศึกษาย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้มีการประเมินความแท้จริงด้วยวิธีการเช็คลิสต์ (Checklist) ผ่านเกณฑ์ความแท้จริงของย่านชุมชนเก่า เป็นการพิจารณาความแท้ผ่านคุณค่าทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ตัวแทนที่มีความสมบูรณ์ที่ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า โดยผู้วิจัยมีการประยุกต์และสร้างเกณฑ์การประเมินความแท้จริงจากกรอบความแท้ของพิธีสารฮอยอันสำหรับการปฏิบัติการอนุรักษ์ที่ดีที่สุดในเอเชีย (Hoi An Protocols for the Best Conservation Practice in Asia) ของ The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, 2008) เป็นการเสนอเกณฑ์ความแท้จริง (Authenticity) ในบริบทของเอเชีย และเป็นเกณฑ์ความแท้จริงที่มองถึงวัฒนธรรมในเชิงที่จับต้องได้และวัฒนธรรมในเชิงที่จับต้องไม่ได้ แสดงให้เห็นถึงการศึกษาศึกษาที่ครอบคลุมถึงการศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบทั้งในเชิงกายภาพ สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ผสมกับการใช้หลักคุณค่า (Value) ทางทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการอธิบายความแท้ ซึ่งยึดหลักกรอบคุณค่าที่โดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) ของ The World Heritage Center (2009) เป็นการศึกษาที่คำนึงถึงคุณค่าในแต่ละมิติที่

เกี่ยวเนื่องกับการประเมินความแท้จริงในเชิงกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สามารถจำแนกถึงความสมบูรณ์ในมิติของความแท้ของย่านชุมชนเก่าออกเป็น 4 ด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

1) ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน เป็นการศึกษาถึงความแท้ในมิติของความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ลักษณะของสถานที่และสภาพแวดล้อม และการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย **คุณค่าทางประวัติศาสตร์** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มสังคมภายในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ (1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต้องมีพัฒนาการและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของการเป็นย่านชุมชนในช่วงยุคต้นถึงกลางกรุงรัตนโกสินทร์ และมีอายุของย่านชุมชนมากกว่า 100 ปีขึ้นไป (2) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ต้องมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของย่านชุมชนเก่าที่ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับเมือง ดังโบราณสถาน ทั้งประเภทที่ขึ้นทะเบียน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และยังไม่ขึ้นทะเบียนแต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ต่อผู้คนในย่านชุมชนเก่า **คุณค่าทางภูมิทัศน์** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ กล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิตของกลุ่มสังคมภายในพื้นที่หนึ่งผ่านกาลเวลา จนกระทั่งปัจจุบัน ก่อให้เกิดการรับรู้สภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่อยู่รอบตัวมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ต้องสะท้อนถึงภูมิทัศน์ธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มสังคมตามโครงข่ายการสัญจร ทั้งริมน้ำและทางบก และสะท้อนถึงภูมิทัศน์เมืองที่ก่อให้เกิดความชัดเจนของย่านชุมชน ดังความครบถ้วนของจินตภาพเมือง ประกอบด้วย เส้นทาง จุดรวม เส้นขอบ ย่าน และจุดหมายตา และ **คุณค่าทางการตั้งถิ่นฐาน** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งมนุษย์มีการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อดำรงอยู่ของแต่ละกลุ่มสังคมที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ การตั้งถิ่นฐานของประชากร ต้องมีการรวมกลุ่มของประชากรเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่และสืบทอดกลุ่มสังคม และมีผลผลิตของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มสังคม ดังกลุ่มสิ่งปลูกสร้าง (บ้านเรือน ตึกแถว และอาคาร) พื้นที่ประกอบอาชีพ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง อาทิ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โรงเรียน และศาสนสถาน

2) ด้านออกแบบและรูปทรง เป็นการศึกษาถึงความแท้ในมิติของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่ ประกอบด้วย **คุณค่าทางสถาปัตยกรรม** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหลักฐานทางกายภาพ ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากมนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อมหนึ่ง ถือเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมและสะท้อนถึงสุนทรียภาพของพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ต้องมีอาคารหรือกลุ่มอาคาร ซึ่งเป็นตัวแทนของการแสดงถึงหน้าที่ในทางความหมายเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคล ความเจริญของย่านชุมชน หรือสัญลักษณ์ทางสังคมของย่านชุมชน และมีรูปแบบโครงสร้างหรือลวดลายของอาคารที่สวยงามหรือมีลักษณะเฉพาะของอาคาร ซึ่งสะท้อนสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาหนึ่ง

3) ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม เป็นการศึกษาถึงความแท้ในมิติของลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย **คุณค่าทางวัฒนธรรม** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมหนึ่งภายในพื้นที่สภาพแวดล้อมหนึ่ง ซึ่งมีการสืบทอดวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ต้องมีแบบแผน ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อเฉพาะของกลุ่มสังคมที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีผู้เป็นเจ้าของหรือผู้สืบทอดทักษะทางสังคมหรือภูมิปัญญา เช่น ครูสอน ช่างฝีมือ เป็นต้น และมีผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการดำรงชีวิตของกลุ่มสังคม อาทิ หัตถศิลป์ ศิลปะการแสดง หรืออาหารท้องถิ่น

4) ด้านการใช้สอยและประโยชน์ใช้สอย เป็นการศึกษาถึงความแท้ในมิติของการใช้สอยประโยชน์ของพื้นที่ในเชิงกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ประกอบด้วย **คุณค่าทางการใช้สอย** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอยพื้นที่ของกลุ่มสังคม ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อย่านชุมชนในเชิงกายภาพและสังคม ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ (1) การใช้พื้นที่ทางกายภาพ ต้องมีการใช้งานพื้นที่อย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและพื้นที่การค้า ซึ่งทำให้ย่านชุมชนยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน และ (2) การใช้พื้นที่ทางสังคม ต้องมีพื้นที่ใน

การดำรงกิจกรรมทางวัฒนธรรมภายในชุมชน ดังพื้นที่พบปะของกลุ่มสังคม และพื้นที่ดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม **คุณค่าทางเศรษฐกิจ** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มสังคม ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ต้องมีการสืบเนื่องการประกอบอาชีพของกลุ่มสังคมและมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจไปตามยุคสมัย มีสินค้าหรือบริการเฉพาะที่เกิดจากการประกอบอาชีพของกลุ่มสังคม และมีสถานที่และ กิจกรรมที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน แหล่งนันทนาการ แหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งจัดจำหน่ายใช้สอย และ **คุณค่าอรรถประโยชน์ในปัจจุบัน** เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับอรรถประโยชน์ของพื้นที่ในการอำนวยความสะดวกและรองรับ การบริการของผู้ที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่และผู้ที่มีสัญจรเข้ามายังพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดการพิจารณา คือ (1) ความสะดวกใน การเข้าถึง มีการเชื่อมต่อการเข้าถึงพื้นที่ระหว่างถนนหลัก ถนนสายรอง ซอย และตรอก (2) การเชื่อมโยง ต้องมี การเชื่อมโยงของกิจกรรมภายในพื้นที่และพื้นที่ภายนอก ดังการเป็นพื้นที่กิจกรรมทางการค้าเพื่อรองรับบริการของผู้ที่มีสัญจร และ (3) ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ต้องมีระบบไฟฟ้า ประปา เครือข่ายโทรศัพท์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ ผู้ที่อยู่อาศัย รวมถึงการจัดการน้ำและของเสีย และมีการบริการด้านสาธารณูปการที่ครอบคลุมการให้บริการ

นำมาสู่การประเมินความแท้ของย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ผ่านความสมบูรณ์ ในมิติของความแท้ของย่านชุมชนเก่าออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน ด้านออกแบบและรูปทรง ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม และด้านการใช้สอยและประโยชน์ใช้สอย เพื่อประเมินย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร จำนวน 15 ชุมชน (ตารางที่ 1) ดังนี้

ตารางที่ 1 การประเมินความแท้ของย่านชุมชนเก่า เกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร

Table 1 Authentic assessment of traditional community district, Rattanakosin island, Bangkok.

Traditional community district	Criteria							
	Place and Settlement			Design and Shape	Abstract quality	Usage and Benefits		
	History	Landscape	Settlement	Architecture	Culture	Usage	Economy	Benefit
Inner area								
Tha Phrachan district		√		√		√		√
Tha Chang district	√			√				√
Tha Thian district	√	√		√	√	√		√
Outer area								
Bang Lamphu district	√	√	√	√				√
Ban Mo district	√							√
Wang Burapha district	√							√
Pak Khlong Talat district	√		√	√		√		√
Phahurat district	√		√	√				√
Sam Phraeng district	√	√	√	√		√		√
Continuing Outer area								
Nang Loeng district	√		√	√	√	√	√	√
Baan Bat district	√	√	√		√	√		√
Worachak district	√			√				√
Yaowarat district	√		√	√	√	√		√
Sampheng district	√		√	√				√
Talad Noi district	√	√	√	√	√	√	√	√

Traditional community district	Criteria							
	Place and Settlement			Design and Shape	Abstract quality	Usage and Benefits		
	History	Landscape	Settlement	Architecture	Culture	Usage	Economy	Benefit

Note: ✓ = Must have all criteria in Authentic assessment's principle (following in 5.1.1)

จากตารางที่ 1 พบว่ามีย่านชุมชนเก่าที่มีความสมบูรณ์ที่ทางด้านอัตลักษณ์ของพื้นที่ จำนวน 1 ชุมชน คือ “ย่านตลาดน้อย” เป็นย่านชุมชนเก่าที่มีความสมบูรณ์ที่ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ ทั้งด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน ด้านออกแบบและรูปทรง ด้านคุณภาพเชิงนามธรรม และด้านการใช้สอยและประโยชน์ใช้สอย (รูปที่ 3) อย่างไรก็ตาม ย่านชุมชนเก่าที่ไม่ได้ถูกคัดเลือกนั้นเป็นย่านชุมชนเก่าที่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากคงอยู่ควบคู่กับการพัฒนาเมือง ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน แต่เมืองประกอบความสมบูรณ์ของคุณค่าความแท้ไม่ครบตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

รูปที่ 3 การประเมินความแท้จริงของย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร

Figure 3 Authentic assessment of Talad Noi district, Bangkok.

5.2 องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่อัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่าในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษา ย่านตลาดน้อย เป็นการนำผลการศึกษาที่ได้จากข้อที่ 5.1 มาสู่การศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า เป็นกรณีศึกษา ย่านตลาดน้อย เนื่องจากเป็นย่านชุมชนเก่าที่มีความสมบูรณ์ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาสภาพทั่วไปของย่านตลาดน้อย ทั้งลักษณะทางกายภาพ ลักษณะสังคมวัฒนธรรม และลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจถึงความเป็นย่านตลาดน้อยในปัจจุบัน และสรุปองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า กรณีศึกษา ย่านตลาดน้อย

5.2.1 สภาพทั่วไปของย่านตลาดน้อย

1) ลักษณะทางกายภาพ ด้วยทำเลที่ตั้งย่านตลาดน้อย ตั้งอยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะรัตนโกสินทร์ มีอาณาเขตของพื้นที่ คือ ทิศเหนือติดกับถนนเจริญกรุง ทิศใต้ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันออกติดกับคลองผดุงกรุงเกษม

แสดงถึงความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ ทั้งการสัญจรทางน้ำ (การเป็นที่ตั้งของท่าเรือ) การสัญจรทางบก (การเข้าถึงถนนสายหลัก ถนนสายรอง ขยาย และตรอก) รวมถึงการสัญจรทางราง เนื่องจากมีโครงข่ายรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงินผ่านใกล้กับพื้นที่ ส่งผลต่อความสะดวกสบายในการเดินทางของผู้คนมายังพื้นที่ ประกอบกับนโยบายการพัฒนาเมืองในอดีต ส่งผลให้มีการบริการด้านสาธารณูปโภค ทั้งระบบไฟฟ้าเป็นการให้บริการด้านการใช้ไฟฟ้า ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของการไฟฟ้านครหลวง ระบบประปามีการตรวจวัดคุณภาพน้ำในทุกกระบวนการผลิตอย่างต่อเนื่องตามเกณฑ์มาตรฐานองค์การอนามัยโลก ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่บริการของสำนักการประปาสาขาแม่น้ำนคร (ใหม่) ระบบสื่อสารและโทรคมนาคมสามารถใช้งานได้ 3 ระบบ ได้แก่ AIS DTAC และ TRUE ซึ่งเป็นชุมสายโทรศัพท์ของบริษัท ทศท. คอปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และเอกชน ระบบการระบายน้ำมีการจัดการการระบายน้ำบริเวณพื้นที่ ทั้งสถานีสูบน้ำ บ่อสูบน้ำ และประตูระบายน้ำ ระบบการจัดการน้ำเสียมีการจัดการผ่านโรงควบคุมคุณภาพน้ำ และระบบการจัดการขยะมีการคัดแยก ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร และสาธิตการ ประกอบด้วย สถานศึกษา พบโรงเรียนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนเผยอิง และวิทยาลัยสารพัดช่างสีพระยา ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร การสาธารณสุข พบโรงพยาบาลสมิติเวชไซนา และโรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ สถานีดับเพลิงอยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบของสถานีดับเพลิง และกู้ภัยสวนมะลิ แสดงถึงศักยภาพการบริการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อรองรับการอยู่อาศัยของผู้คนภายในพื้นที่และผู้สัญจรเข้ามาอย่างทั่วถึง

อีกทั้ง สิ่งปลูกสร้างของย่านตลาดน้อยปรากฏถึงความสำคัญทางสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมทางศาสนา สถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น และสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐและอาคารสาธารณะ เป็นกลุ่มอาคารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมชาวจีน ชาวตะวันตก และชาวไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในอดีต สะท้อนถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มสังคม ประกอบด้วย (1) ลักษณะสถาปัตยกรรมจีน ประกอบด้วย สถาปัตยกรรมแบบเรือนล้อมลานของชาวจีนตอนใต้ มีการสร้างสิ่งปลูกสร้างตามลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสังคมวัฒนธรรม และตามหลักฮวงจุ้ยของจีน ดังการให้ความสำคัญกับความสมมาตรและพื้นที่เปิดที่โอบล้อม ซึ่งพบในศาลเจ้าจีน บ้านเรือน และอาคารตึกแถว (2) ลักษณะสถาปัตยกรรมตะวันตก ประกอบด้วย สถาปัตยกรรมแบบโกธิค มีลักษณะเด่น คือ โครงสร้างหลังคาโค้งแหลม และมีลวดลายและประดับด้วยกระจกของหน้าต่าง และมีลักษณะผังแบบกางเขนโรมัน ซึ่งพบในโบสถ์ และสถาปัตยกรรมแบบโบซาร์ผสมนีโอคลาสสิก มีลักษณะเด่น คือ การตกแต่งที่วิจิตรตระการตาของหัวเสา ชุ่มประตู่ และหน้าต่างโค้ง เฉลียงล้วนประดับด้วยประติมากรรม ซึ่งพบในอาคารขนาดใหญ่ของรัฐ และ (3) ลักษณะสถาปัตยกรรมไทย ประกอบด้วย สถาปัตยกรรมไทยแบบสมัยสุโขทัยและอยุธยา มีลักษณะเด่น คือ การออกแบบศิลปกรรมที่มีลวดลายอ่อนช้อยงดงาม และสถาปัตยกรรมไทยแบบประยุกต์ มีลักษณะเด่น คือ การผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรมจีน ซึ่งพบในวัดเก่าแก่

กิจกรรมและการใช้พื้นที่ภายในย่านตลาดน้อย ถูกกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภท พ.3-22 (ประเภทพาณิชย์กรรม) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ใช้ประโยชน์เป็นศูนย์พาณิชย์กรรมของเมือง เพื่อรองรับการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจ การค้า การบริการ และนันทนาการที่ให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป แสดงถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินสัมพันธ์กับกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งและขับเคลื่อนมาถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยการใช้พื้นที่ในอดีตในการเป็นท่าเรือการค้าสำเภากิจ แหล่งประกอบกิจกรรมทางการค้า แหล่งที่อยู่อาศัย และที่ตั้งศาสนสถานของกลุ่มสังคม ต่อมาการพัฒนาเมืองส่งผลให้มีการขยายขยายสู่แหล่งธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ ทั้งท่าเรือทางการค้า ตลาดการค้าทางบก บริษัทห้างร้านและร้านค้า รวมถึงอุตสาหกรรมโรงงานขนาดใหญ่ ธุรกิจเชิงรุก และแหล่งสถานบันเทิง นำไปสู่การอพยพเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ทำให้เกิดการใช้พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย การเผยแพร่วัฒนธรรม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค และสาธารณูปการของภาครัฐ เพื่อรองรับการอยู่อาศัยของผู้คน และเมื่อพิจารณาถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่า มีการใช้พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์กรรมและอาคารกึ่งพาณิชย์กรรมที่เรียงตัวตามแนวถนน มีการอยู่อาศัยและทำกิจกรรมทางการค้า ทั้งกิจการดั้งเดิมและกิจการใหม่ที่เกิดจากนักลงทุน การเป็นที่ตั้งของโรงงาน

อุตสาหกรรมขนาดเล็กและโกดังเก็บสินค้า ประกอบกับการเป็นที่ตั้งของสถาบันราชการ ตั้งสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์และกรมเจ้าท่า และสถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงหลักสูตรอาชีวะ อีกทั้ง มีการกระจายตัวของศาสนสถานที่น่าสนใจถึงความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มสังคม

Buildings use and Architecture in Talad Noi district

รูปที่ 4 ลักษณะทางกายภาพ ย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร

Figure 4 Physical dimension, Talad Noi district, Bangkok.

2) ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม จากศักยภาพของทำเลที่ตั้งริมน้ำ เกิดการอพยพและตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนที่เข้ามาทำการค้าขายทางเรือสำเภาจีน ประกอบด้วย กลุ่มชาวจีน ทั้งชาวจีนฮกเกี้ยน ชาวจีนฮากกา ชาวจีนแต้จิ๋ว และอื่นๆ หลังจากการทำสนธิสัญญาทางการค้า ทำให้ชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้ามากขึ้น ดังกลุ่มชาวโปตุเกส ชาวฝรั่งเศส และชาวอังกฤษ ต่อมาเกิดการพัฒนามือง กลายเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ ส่งผลให้มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีน และการขยายขยายที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวไทย แสดงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม อย่างไรก็ตาม ผลพวงจากการใช้พื้นที่อย่างเต็มศักยภาพและจำนวนแรงงานที่เพิ่มมากขึ้น นำไปสู่ความแออัดภายในพื้นที่ ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนดั้งเดิมออกไปพื้นที่รอบนอก และบางกลุ่มมีการปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพสืบเนื่องถึงปัจจุบัน รวมถึงมีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มผู้อาศัยใหม่ที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมทางการค้าภายในพื้นที่ เมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มสังคมถูกหลอมรวมและเหลือการสืบเนื่องทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งผู้คนยังคงมีการรักษาและสืบเนื่องอัตลักษณ์ของกลุ่มสังคม ทั้งความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญาดั้งเดิม ขนบประเพณีและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) กลุ่มชาวจีนเชื้อสายไทย มีความเชื่อในด้านการไหว้ศาลเจ้าและบูชาเทพเจ้า และจัดขนบประเพณีและเทศกาลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาของชาวจีน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันความศรัทธาของเทศกาลลดลง แต่ยังคงสืบถึงบรรยากาศและกลิ่นอายเทศกาล อาทิ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลสารทจีน เทศกาลกินเจ เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง และพิธีเทกระจาด รวมถึง การสืบเนื่องภูมิปัญญาดั้งเดิม อาทิ ทักษะการตีเหล็ก ทักษะการทำโคมจีน ทักษะการทำขนมเต่า และทักษะการตัดเย็บเบาะไหว้เจ้า (2) กลุ่มชาวคริสต์ตั้งถิ่น มีความเชื่อในด้านพระเยซู และจัดขนบประเพณีและเทศกาลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาที่ผสมผสานระหว่างชาวจีนและชาวคริสต์ อาทิ ประเพณีการแห่รูป พิธีสวดศีลพิธี พิธีบูชามิสซา (จัดขึ้นในเทศกาลตรุษจีนและเทศกาลวันเซียว) และวันภาวนาอุทิศแด่ผู้ล่วงลับและวันเสกสุสาน และ (3) กลุ่มชาวไทย มีความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา และจัดขนบประเพณีและเทศกาลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาของชาวไทย ดังประเพณีในเทศกาลหรือประเพณีรอบปี เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตหรือครอบครัว อาทิ งานบวช งานแต่งงาน และงานศพ และเทศกาลตามพระวินัยของศาสนาพุทธ และชาวนวน ดังพิธีบูชาดาวนพเคราะห์

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมภายในพื้นที่ของย่านตลาดน้อย 2 ประเภท ประกอบด้วย (1) รูปแบบความสัมพันธ์เชิงซ้อน คือ บุคคลมีความสัมพันธ์ตามบทบาทครอบครัวที่มีการสืบทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมรุ่นสู่รุ่น เกิดจากการขยายตัวของครอบครัวเดิมที่มีอยู่ และความสัมพันธ์ตามบทบาทกลุ่มคนละแวกเพื่อนบ้าน อาศัยระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์ช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งยังมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อีกทั้งรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมทาง

ศาสนาและประเพณี และ (2) รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน คือ บุคคลมีความสัมพันธ์ตามการประกอบอาชีพการค้าภายในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้อยู่อาศัยที่ย้ายเข้ามาประกอบอาชีพ

รูปที่ 5 ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม ย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร

Figure 5 Socio-cultural dimension, Talad Noi district, Bangkok.

3) ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นชุมชนการค้าของกลุ่มชาวจีนที่ซึ่งอพยพและตั้งถิ่นฐานสมัยกรุงศรีอยุธยาและกลุ่มที่มาพร้อมกับเรือสำเภาจีน ด้วยนโยบายเปิดการค้าเสรีและการพัฒนาเมือง ทำให้ย่านตลาดน้อยมีความรุ่งเรืองการค้าสำเภาเป็นอย่างมาก นำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจและกลายเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ ทั้งการเป็นแหล่งที่ตั้งของตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้านำเข้าจากจีน บริษัทห้างร้านและร้านค้า ธุรกิจตัดเย็บ ธุรกิจเชิยงก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม ดังโรงงานน้ำแข็ง โรงเลื่อย โรงสีข้าว และโรงถ่าน ประกอบกับการเกิดกิจการธุรกิจการเงิน การธนาคารเพื่อส่งเสริมการลงทุน แสดงถึงความรุ่งเรืองของย่านตลาดน้อย แต่หลังการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยการเกิดขึ้นของแหล่งพาณิชย์กรรมใหม่ ๆ บริเวณพื้นที่รอบนอก และข้อจำกัดของพื้นที่ไม่สามารถสร้างสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้น และจำนวนแรงงานที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อความแออัดภายในพื้นที่ รวมถึงสภาพปัญหาทางสังคม นำไปสู่ความขบเซาของย่านตลาดน้อย แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มสังคมมีการปรับตัวและสืบทอดกิจกรรมทางเศรษฐกิจสืบเนื่องปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีการค้าขายตามเส้นทางการสัญจร ดังกิจกรรมการค้าดั้งเดิม เช่น ร้านอาหารและขนมแบบฉบับชาวจีน ร้านอาหารสดและสินค้าเกษตร (ผักและผลไม้) ร้านอะไหล่ยนต์ ร้านตัดเย็บ เป็นต้น และกิจกรรมการค้าใหม่ ดังโรงแรม โฮสเทล และร้านกาแฟ รวมถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ผู้คนและนักท่องเที่ยวต่างแวะเวียนมาอยู่เสมอ เนื่องด้วยการสะท้อนถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โครงสร้างทางกายภาพริมน้ำ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมชาวจีน

รูปที่ 6 ลักษณะทางกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร

Figure 6 Economic dimension, Talad Noi district, Bangkok.

5.2.2 องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า กรณีศึกษา ย่านตลาดน้อย

ผลจากการศึกษาที่ได้จากข้อที่ 5.2.1 นำมาสู่การศึกษาถึงองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่อัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า ซึ่งการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า ล้วนเกิดจากความความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่ส่งผลซึ่งกันและกัน พบว่าย่านตลาดน้อยในปัจจุบัน มีบทบาทในการเป็นชุมชนตลาดการค้าและแหล่งที่อยู่อาศัย รวมถึงเป็นย่านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร ด้วยการคงอยู่ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีกทั้ง ภาครัฐมีการสนับสนุนให้เป็นศูนย์พาณิชย์กรรมของเมือง เพื่อรองรับการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจ การค้า การบริการ และนันทนาการที่ให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในด้านความสมบูรณ์ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่ ล้วนเกิดจากการขับเคลื่อนของย่านตลาดน้อยในแต่ละช่วงเวลาเพื่อดำรงรักษาบทบาทของกลุ่มสังคม

ด้วยการมีศักยภาพทำเลที่ตั้งริมน้ำและการสัญจร ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางราง ผ่านถนนสายหลัก ดังถนนเจริญกรุงและการเชื่อมต่อภายในพื้นที่ผ่านถนนสายรอง ตรอก และซอย การเป็นที่ตั้งของท่าเรือบริการและท่าเรือเอกชน และการตัดผ่านของรถไฟใต้ดินในบริเวณใกล้เคียง ก่อให้เกิดความสามารถในการเชื่อมต่อภายในพื้นที่ ผู้คนสามารถสัญจรได้อย่างสะดวกสบาย รวมถึงการบริการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอย่างทั่วถึง ส่งผลให้มีที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณเส้นทางการสัญจร และการรวมกลุ่มบริเวณศาสนสถานที่สำคัญดังอดีต ส่วนใหญ่อยู่อาศัยตามตึกแถวพาณิชย์ กรรมและบ้านเรือนที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมเฉพาะ และมีศาสนสถานที่สำคัญบริเวณที่ใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัย ทั้งวัดเก่าแก่ โบสถ์ และศาลเจ้าจีนของแต่ละกลุ่มสังคม ประกอบกับยังคงมีการดำเนินวิถีชีวิตตามแบบแผนที่สะท้อนถึงความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญาดั้งเดิม และขนบประเพณีและวัฒนธรรมของชาวจีนเชื้อสายไทยและชาวคริสต์จีน ผ่านการทำพิธีกรรมทางศาสนา ตามรอบวงจรประเพณี และกิจกรรมทางสังคมตามความเชื่อและความศรัทธา นอกเหนือจากนั้น ปรากฏผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม ผู้คนมีการใช้ภูมิปัญญาหรือทักษะดั้งเดิม ดังทักษะการทำอาหาร หัตถกรรม และงานช่าง มาประกอบอาชีพตามวิถีชีวิตดั้งเดิมในอดีต ดังกิจกรรมการค้าและการบริการ อาทิ ร้านอาหารและขนมฉบับชาวจีน ร้านอะไหล่ยนต์ (เชียงกง) ร้านตัดเย็บเบาะไหว้เจ้า และร้านผักและผลไม้มงคล รวมถึงการเกิดขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ ด้วยการสืบต่อของทายาทรุ่นหลังของกลุ่มสังคมและนำสิ่งที่มีอยู่มาปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องยุคสมัย หรือการเข้ามาของนักลงทุนนำตึกเก่าภายในย่านชุมชนมาสร้างธุรกิจการค้าและการบริการใหม่ ดังธุรกิจโรงแรม โฮสเทล และร้านคาเฟ่ รวมถึงการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ผู้คนและนักท่องเที่ยวต่างแวะเวียนมาอยู่เสมอ เนื่องด้วยการคงอยู่ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งรูปแบบที่จับต้องได้และรูปแบบที่จับต้องไม่ได้ ผ่านการสะท้อนถึงหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมชาวจีน อีกทั้ง การส่งเสริมของภาครัฐต่อพื้นที่ย่านตลาดน้อย ผ่านนโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งระดับเชิงนโยบายในด้านการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของชุมชน ผ่านการให้องค์ความรู้ หรือการใช้ทุนวัฒนธรรมผนวกกับเครื่องมือสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ อันนำไปสู่การสร้างความสามารถในการดำรงอยู่และรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และระดับเชิงพื้นที่ในการกำหนดกรอบแนวทางการดำเนินการและการควบคุมการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

สามารถสรุปองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านตลาดน้อย ผ่านองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม และองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ รวมถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังนี้

1) องค์ประกอบทางกายภาพ

- ศักยภาพของพื้นที่ตั้งริมน้ำและพื้นที่ทางบก ก่อให้เกิดความสามารถในการสัญจรทั้งทางน้ำ (ท่าเรือ) ทางบก (ถนนสายหลัก สายรอง ตรอกและซอย) และทางราง (โครงข่ายรถไฟใต้ดิน)
- การเป็นแหล่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีความเกี่ยวเนื่องกับสภาพแวดล้อมและการดำเนินชีวิตของกลุ่มสังคม

- กลุ่มอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมเฉพาะและสื่อถึงยุคสมัย ดังสถาปัตยกรรมจีน สถาปัตยกรรมตะวันตก และสถาปัตยกรรมไทย

- การบริการด้านสาธารณูปโภค ทั้งระบบไฟฟ้าและระบบประปา และสาธารณูปการ ทั้งการเป็นแหล่งที่ตั้งของสถาบันราชการ สถาบันการศึกษา และสถานพยาบาล

2) องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม

- การสืบทอดทางความเชื่อและความศรัทธา ดังการประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางศาสนาของกลุ่มชาวจีนเชื้อสายไทยมีความเชื่อในด้านการไหว้ศาลเจ้าและบูชาเทพเจ้า กลุ่มชาวจีนคริสตังมีความเชื่อในด้านพระเยซู และกลุ่มชาวไทยมีความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา

- การสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมของกลุ่มชาวจีนเชื้อสายไทย ดังทักษะการช่าง (การตีเหล็ก) ทักษะทางด้านอาหาร (อาหารจีนและขนมจีน) และทักษะทางด้านหัตถกรรม (การทำโคมจีนและการตัดเย็บเบาะไหว้เจ้า)

- การจัดเทศกาลที่สำคัญตามประเพณีจรรยาวัฒนธรรม และประเพณีตามรอบปีกลุ่มชาวจีนเชื้อสายไทย กลุ่มชาวจีนคริสตัง และกลุ่มชาวไทย

3) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

- การสืบเนื่องการค้าและการบริการดั้งเดิมที่เกิดจากภูมิปัญญาหรือทักษะดั้งเดิม

- การสร้างกิจกรรมสังคมเศรษฐกิจใหม่ เกิดจากการร่วมมือระหว่างผู้คนในชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง สู่การผลิตกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจใหม่ที่ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มสังคม ผ่านการบูรณาการทรัพยากรทางวัฒนธรรม หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่สู่การสร้างผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ หรือการจัดกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้บุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม

- การส่งเสริมการเข้ามาของนักลงทุนเอกชน ผ่านการใช้พื้นที่หรืออาคารในการดำเนินกิจกรรมทางการค้าและการบริการ ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเข้ามาของผู้คน และเกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ

4) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง

- ย่านตลาดน้อยถูกกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภท พ.3-22 (ประเภทพาณิชยกรรม) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ใช้ประโยชน์เป็นศูนย์พาณิชยกรรมของเมือง เพื่อบริการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจ การค้า การบริการ และนันทนาการที่ให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป แสดงถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินสัมพันธ์กับกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเอื้อต่อการพัฒนาในอนาคต

- การส่งเสริมของภาครัฐ ผ่านนโยบายในด้านการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของชุมชน ด้วยการใช้องค์ความรู้ หรือการใช้ทุนวัฒนธรรมผนวกกับเครื่องมือสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ อันนำไปสู่การสร้างความสามารถในการดำรงอยู่และรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน และแผนหรือกฎหมายในการกำหนดกรอบแนวทางการดำเนินการ และการควบคุมการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุลระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

6. การอภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

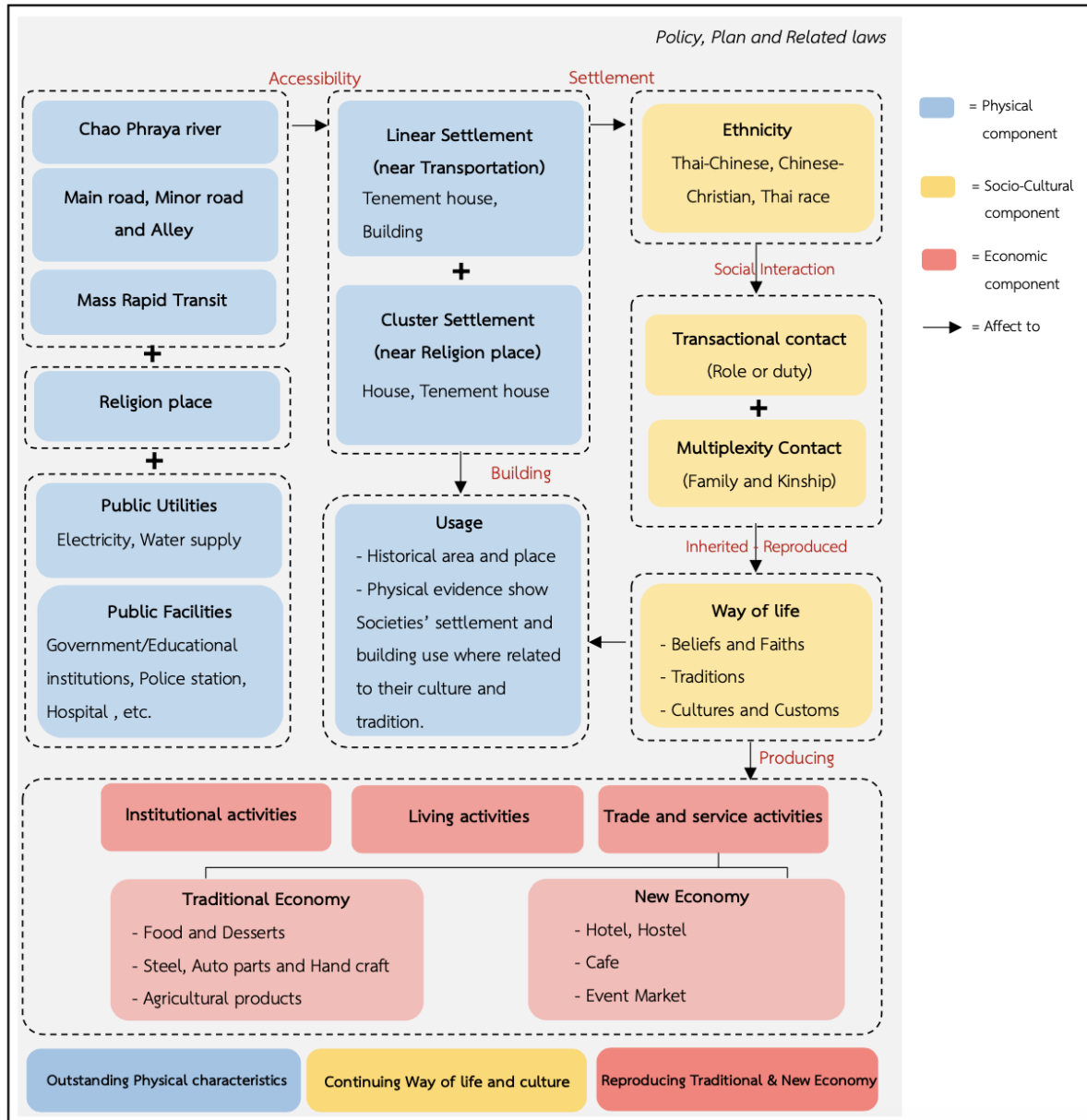
6.1 อภิปรายและสรุปผล

ย่านชุมชนเก่าภายในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร เป็นย่านชุมชนเก่าที่บ่งบอกถึงพัฒนาการและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โครงสร้างทางกายภาพที่โดดเด่น ความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างพื้นที่ในรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และความต่อเนื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม แต่ละย่านชุมชนเก่าเหล่านั้นจะมีบริบทที่แตกต่างกันตามองค์ประกอบของพื้นที่ตามลักษณะทางกายภาพ ลักษณะสังคมวัฒนธรรม และลักษณะทางเศรษฐกิจ อันสะท้อนถึง Genius loci หรือลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ โดยย่านตลาดน้อยเป็นหนึ่งในย่านชุมชนเก่าที่มีความสมบูรณ์ทาง

ด้านอัตลักษณ์ของพื้นที่ ที่พิจารณาได้จาก (1) ความแท้จริงด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน เป็นย่านชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อายุมากกว่า 100 ปี มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับเมือง ดังท่าเรือ และศาสนสถานที่สำคัญ และมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มสังคมดั้งเดิมตามโครงข่ายการสัญจรริมแม่น้ำเจ้าพระยา คลองผดุงกรุงเกษม และถนนซอย และตรอกที่สำคัญ (2) ความแท้จริงด้านออกแบบและรูปทรง เป็นย่านชุมชนที่ยังคงแสดงถึงอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เป็นตัวแทนของการแสดงถึงความหมายเชิงประวัติศาสตร์ ความเจริญรุ่งเรืองในช่วงเวลาหนึ่ง หรือสัญลักษณ์ทางสังคมผ่านลักษณะทางสถาปัตยกรรม ดังการปรากฏถึงกลุ่มอาคารและบ้านเรือนเก่าแก่ ศาสนสถานที่สะท้อนถึงความเชื่อของกลุ่มสังคม และสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ที่สะท้อนถึงการผสมผสานทางลักษณะสถาปัตยกรรมจีน สถาปัตยกรรมตะวันตก และสถาปัตยกรรมไทย (3) ความแท้จริงด้านคุณภาพเชิงนามธรรม เป็นย่านชุมชนที่ยังคงมีการดำรงอยู่ของกลุ่มสังคมดั้งเดิม ดังกลุ่มชาวจีนเชื้อสายไทยและกลุ่มชาวจีนคริสตัง มีการสืบทอดและผลิตซ้ำทางด้านความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญาดั้งเดิม และวิถีชีวิตและขนบประเพณี และ (4) ความแท้จริงด้านการใช้สอยและประโยชน์ใช้สอย เป็นย่านชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมดั้งเดิมของกลุ่มสังคม ดังสินค้าหรือบริการเฉพาะที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มสังคม และมีการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจไปตามยุคสมัย รวมถึง มีการใช้พื้นที่ภายในชุมชนดำเนินกิจกรรมทางสังคม หรือดำเนินกิจกรรมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีกทั้ง ภายในพื้นที่ที่มีการบริการด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะความสะดวกในการสัญจรเชื่อมต่อภายในและภายนอกพื้นที่ และการบริการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอย่างครบครัน ซึ่งความแท้จริงสะท้อนถึงคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมของย่านตลาดน้อย ดัง Cohen (1985) กล่าวว่า ย่านชุมชนเก่าเป็นเสมือนพื้นที่ทางสังคมที่ฉายภาพลงสู่พื้นที่ ผ่านการหล่อหลอมและสั่งสมผ่านกาลเวลา แต่ยังคงมีความเป็นต้นกำเนิดในด้านความเป็นของแท้ของพื้นที่ โดยการตีความทั้งหมดเกี่ยวกับคุณค่านั้นเชื่อมโยงกับคุณสมบัติทางวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบที่แสดงถึงการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านตลาดน้อย สามารถสรุปได้ว่าการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านตลาดน้อยเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง (รูปที่ 7) เป็นองค์ประกอบที่ส่งผลซึ่งกันและกันในช่วงเวลาหนึ่ง และถูกขับเคลื่อนเพื่อการคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยย่านตลาดน้อยในปัจจุบัน ถือเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพ ทั้งความสามารถการสัญจร ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางราง ซึ่งก่อให้เกิดความสามารถในการเชื่อมต่อภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ มีการบริการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอย่างทั่วถึง และยังเป็นแหล่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งวัดเก่าแก่ โบสถ์ และศาลเจ้าจีน และอาคารบ้านเรือนโบราณที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมผสมผสานแบบจีน สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มสังคมดั้งเดิม ดังกลุ่มชาวจีนเชื้อสายไทยและกลุ่มชาวจีนคริสตังจีน มีการดำเนินวิถีชีวิตตามความเชื่อและความศรัทธา การสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม ขนบประเพณี และขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมอยู่เสมอ อีกทั้ง มีการสืบทอดกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมและส่งเสริมการลงทุนทางเศรษฐกิจใหม่ ดังการสืบทอดของทายาทรุ่นหลัง แต่ยังคงผนวกการใช้ต้นทุนทรัพยากรทางวัฒนธรรมสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการเข้ามาของนักลงทุนมีการสร้างกิจกรรมการค้าและการบริการ ทำให้มีการหมุนเวียนของระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้คนภายในย่านชุมชน อีกทั้ง การส่งเสริมของภาครัฐต่อพื้นที่ย่านตลาดน้อย ในการเป็นย่านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากถูกกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภท พ. 3-22 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ใช้ประโยชน์เป็นศูนย์พาณิชย์กรรมของเมือง และรองรับการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจ การค้า การบริการ และนันทนาการที่ให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป ผ่านนโยบาย แผน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งระดับเชิงนโยบาย และระดับเชิงพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุลระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Chootrakul and Haocharoen (2020) กล่าวว่า ปัจจัยส่งผลต่อการคงอยู่ของชุมชน คือ ปัจจัยทางสังคมเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับเครือข่ายทางสังคมที่มีการสร้างความอยู่รอดและดำรงรักษาบทบาทของสังคมภายในขอบเขตพื้นที่หนึ่ง ด้วยผลพวงจากการพัฒนาเมือง ทำให้มีการปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปัจจัยทางกายภาพเป็นสิ่งที่สร้างความหมายเฉพาะของพื้นที่ในฐานะความทรงจำของผู้คน ถือเป็นตัวกลางในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการปฏิบัติกิจกรรมจนเกิดเป็นภาพตัวแทนของพื้นที่ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มสังคม และปัจจัยทาง

เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมภายในขอบเขตพื้นที่ เพื่อตอบสนองความต้องการหรือขับเคลื่อนกลุ่มสังคมผ่านกิจกรรม อีกทั้ง ปัจจัยบริบทภายนอกเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อชุมชนนางเลิ้ง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ แสดงให้เห็นถึงการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง

รูปที่ 7 องค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร
Figure 7 Components lead to Identical existence of Talad Noi district, Bangkok.

กล่าวได้ว่า ย่านตลาดน้อยเป็นหนึ่งในตัวแทนที่ถูกคัดเลือกของย่านชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์ เนื่องจากมีความสมบูรณ์ทางด้านอัตลักษณ์พื้นที่มากที่สุด ทั้งมิติด้านสถานที่และการตั้งถิ่นฐาน มิติด้านออกแบบและรูปทรง มิติด้านคุณภาพเชิงนามธรรม และมิติด้านการใช้สอยและประโยชน์ใช้สอย มิติเหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านตลาดน้อย ผ่านลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น การสืบทอดทางสังคมวัฒนธรรม และการผสมผสานระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิมและใหม่ ซึ่งหลอมรวมและสะท้อนถึงความเป็นย่านตลาดน้อย

โดยองค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งที่เอื้อให้เกิดการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ กลุ่มสังคมวัฒนธรรม กิจกรรม และบริบทสภาพแวดล้อม การสร้างความหมายผ่านภาพตัวแทนหรือตัวตนของกลุ่มสังคม อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ของพื้นที่สามารถปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยในแต่ละช่วงเวลาผ่านวงจรวัฒนธรรม ด้วยความเป็นพลวัตภายใต้มิติพื้นที่ เวลา และสภาพแวดล้อม แต่ยังคงอยู่ถึงรากฐานอัตลักษณ์ของย่านชุมชนหนึ่ง

6.2 ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาเป็นประโยชน์ในด้าน (1) การนำแนวทางการประเมินความแท้จริงของย่านชุมชนเก่าสู่การประยุกต์ใช้กับการประเมินความแท้จริงของย่านชุมชนเก่าที่มีบริบทใกล้เคียง (2) การเข้าใจถึงองค์ประกอบที่แสดงถึงการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของย่านชุมชนเก่า โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และส่งผลต่อรูปแบบการคงอยู่ทางอัตลักษณ์ของพื้นที่ในลักษณะที่แตกต่างกัน นอกเหนือจากนั้น การวิจัยนี้สามารถนำองค์ความรู้ที่กล่าวมาข้างต้นมาต่อยอดสำหรับสำหรับนักศึกษา นักวิจัย และและนักวิชาชีพทางด้านการผังเมือง เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในประเด็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านชุมชนเก่า หรือการต่อยอดการศึกษาตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่ของย่านชุมชนเก่าต่อไป

ผู้วิจัยมีการเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อการคงอยู่ทางอัตลักษณ์พื้นที่ของย่านตลาดน้อย ผ่านการผนวกอัตลักษณ์พื้นที่ ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ร่วมกับเครื่องมือผ่านองค์ความรู้ หรือเทคโนโลยี ซึ่งจะช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการคงอยู่ควบคู่กับการพัฒนาของย่านชุมชนเก่าอย่างร่วมสมัย อันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนจากผู้คนภายในชุมชน นำไปสู่การสร้างบรรยากาศของเมืองให้เกิดความมีชีวิตชีวา การแสดงถึงวัฒนธรรมทางสังคม และการดึงดูดผู้คนและกิจกรรมการค้าบริการสู่พื้นที่ เอื้อให้เกิดการสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่นและสร้างรายได้ภายในชุมชน และรับมือกับโอกาสที่จะเกิดขึ้นสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้อยู่อาศัย ผลลัพธ์ที่ได้นี้จะนำไปสู่การวางแผนและจัดการในการอนุรักษ์และพัฒนาของย่านชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน ทั้งมิติทางกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในอนาคตต่อไป อาทิ

1) การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน (Community Cultural mapping application) เป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการสื่อสารของพื้นที่ ซึ่งเป็นการเสนอภาพแทนเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและพื้นที่ และความเป็นมาถึงฐานรากและอัตลักษณ์ของพื้นที่ แสดงถึงคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกหรือเป็นตัวแทนของการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ในช่วงเวลาหนึ่งต่อพื้นที่วัฒนธรรมหนึ่ง และยังคงมีการสืบทอดกันต่อมาเปรียบเทียบกับสินทรัพย์ของพื้นที่ (City Assets) เพื่อแปรเปลี่ยนคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

2) การเสนอแนะมาตรการทางผังเมือง ประกอบด้วย (1) มาตรการทางผังเมืองเชิงบวก เพื่อส่งเสริมให้เกิดการวางแผนและขับเคลื่อนทางอัตลักษณ์พื้นที่ ทั้งการใช้สอยพื้นที่เชิงกายภาพ การเผยแพร่วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมถึงการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คือ การปรับปรุงและพัฒนาด้านกายภาพผ่านแนวคิดโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green infrastructure) และ การจัดกิจกรรมเวิร์คช็อป (Workshop) เพื่อการสืบสานด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ให้เกิดการต่อยอดในด้านความเชื่อและความศรัทธา ภูมิปัญญาดั้งเดิม ขนบประเพณีและวัฒนธรรมในเชิงเศรษฐกิจ พร้อมทั้งเกิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และ (2) มาตรการทางผังเมืองเชิงลบ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และควบคุมการพัฒนาย่านตลาดน้อยในอนาคตให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับนโยบาย แผนและกฎหมายในระดับเชิงพื้นที่และประเทศ คือ การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน การควบคุมการก่อสร้างอาคาร การอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างแบรนด์ของย่านชุมชนเก่า กรณีศึกษา ชุมชนในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก ทุนปริญญาเอกเพื่อการวิจัย ปีการศึกษา 2563 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- Chapin, S.F. (1972). *Urban land use planning*. 3rd ed. University of Illinois Press.
- Chootrakul, P., & Haocharoen, K. (2020). Adaptation to the existence of traditional community district Nang Loeng community, Bangkok. *Built Environment Inquiry Journal*, 20(1), 21-36. (in Thai)
- Cohen, A. P. (1985). *The symbolic construction of community*. Tavistock Publications.
- Cultural and Natural Environment Management Bureau. (2016). *Cultural environment traditional communities conservation handbook*. <https://nced.onep.go.th/คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแ/> (in Thai)
- Henri, L. (1992) *The production of space*. Wiley-Blackwell Press.
- Jindamaneerojana, S., Apichatabutra, P., & Wallipodom, S. (2011). *Traditional community district in Bangkok*. Silpakorn University. (in Thai)
- Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality, and urban design. *Journal of Urban Design*, 3, 93-116.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2017). *Masterplan in conservation and development in Rattanakosin island*. Chula Unisearch. (in Thai)
- The Secretariat of the Cabinet. (2019, August 20). *Government Gazette in Conservation and Development in Rattanakosin island A.D.2021*. <https://ratchakitcha.soc.go.th/documents/17175233.pdf> (in Thai)
- The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2008). *Hoi An Protocols for best conservation practice in Asia: Professional guidelines for assuring and preserving the authenticity of heritage sites in the context of the cultures of Asia*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000182617>
- The World Heritage Center. (2009). *Operational Guidelines for the Implementation of the world convention*. UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>